

Міністерство освіти і науки України

Модельна навчальна програма

«Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас»

для закладів загальної середньої освіти

(автори: Бакка Т.В., Желіба О.В., Мелешенко Т.В., Щупак І.Я.)

«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»

наказ Міністерства освіти і науки України від 12 липня 2021 року № 795

(у редакції наказу Міністерства освіти і науки від 10 серпня 2021 року № 898)

Пояснювальна записка

Навчальний предмет «Вступ до історії України та громадянської освіти» реалізує вимоги до орієнтованих результатів навчання громадянської та історичної освітньої галузі адаптаційного циклу навчання.

Навчання історії України та громадянської освіти спрямоване на реалізацію загальної мети базової загальної освіти, яка полягає в розвитку природних здібностей, інтересів, обдарувань здобувачів/здобувачок освіти, формуванні компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомому виборі подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовженні навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, вихованні відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних і культурних цінностей українського народу.

Метою навчального предмета/інтегрованого курсу «Вступ до історії України та громадянської освіти» у 5 класі є розвиток особистості учня/учениці через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими й локальними процесами; формування ідентичності громадянина/громадянки України, його/її активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції.

У програмі визначено перелік умінь, що відповідають орієнтирам для оцінювання результатів Державного стандарту базової середньої освіти для 5–6 класів. Визначені вміння розвиваються на доступних для розуміння прикладах встановлення причинно-наслідкових зв'язків, проявів присутності минулого в сьогоденні, аналізу джерел тощо. Під час вивчення «Вступу до історії України та громадянської освіти» у 5 класі передбачено продовження розвитку компетентностей, які сформовані в початковій школі, та визначено очікувані результати, які згідно з вимогами стандарту мають бути досягнені по закінченні адаптаційного циклу навчання у 6 класі. Дотримуючись принципу наступності, до модельної навчальної програми введено всю

кількість очікуваних результатів навчання та розподілено їх за темами. За логікою ці результати у 5 класі досягаються на базовому рівні, а у 6 продовжують поглиблюватися. Програма будується з урахуванням дидактичних вимог до змісту освіти — принципів доступності, доцільності, достатності, послідовності, системності, україноцентризму, науковості та наступності в навчанні, зорієнтованості на діяльність і формування компетентностей.

Базові знання включають таку проблематику:

- людина і природа;
- людина і світ матеріальних речей;
- людина і суспільство;
- людина і влада;
- людина і світ уявлень та ідей.

Програма складається з пояснювальної записки, структурованих за темами вимог до очікуваних результатів навчання учнів/учениць, розкритих в орієнтирах для оцінювання, що вказані в Додатку 18 до Державного стандарту базової середньої освіти, пропонованого змісту навчального предмета/інтегрованого курсу як основи для досягнення цих результатів. Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності зорієнтовані на формування відповідних компетентностей і викладені через уміння та ставлення, які відповідають знаннєвому, смислового, діяльнісному та ціннісному компонентам ключових компетентностей громадянської та історичної освітньої галузі, визначеним у Додатку 17 до Державного стандарту базової середньої освіти.

Зміст кожного розділу програми містить перелік громадянознавчих та історичних питань. Учителі/вчительки, орієнтуючись на вимоги щодо підготовки учнів/учениць, мають можливість самостійно визначати назву теми, кількість і перелік питань до кожного уроку залежно від умов організації освітнього процесу, пізнавальних можливостей

школярів/школярок, класу й індивідуального підходу вчителя/вчительки до викладання. У програмі вказано орієнтовані види навчальної діяльності та рекомендований обсяг навчального матеріалу, що має бути опанований учнями/ученицями за визначений період навчання в процесі досягнення очікуваних результатів і ґрунтується на базових знаннях з громадянської та історичної галузі, визначених Державним стандартом базової середньої освіти (Додаток № 17). У програмі пропонується стандартний набір видів навчальної діяльності без деталізації. Враховуючи принципи академічної свободи, учитель/вчителька можуть визначати конкретні форми та методи роботи, види пізнавальних завдань, зберігаючи загальну спрямованість роботи відповідно до компетентнісного підходу.

Навчальна дисципліна є наступним концентром формування громадянської та історичної освіти, що ґрунтується на базі досягнень початкової школи. Тематика побудована на основі поступового розширення уявлень учнів/учениць про громадянське суспільство і його історію:

я в суспільстві, часі й просторі — джерела пізнання суспільства — моя громада та її історія — моя країна та її історія.

У програмі відсутній розподіл навчальних годин за розділами. У межах загальної річної кількості годин учитель/вчителька може самостійно визначати час для роботи над кожним розділом програми, але не порушуючи при тому повноти завдань, визначених як орієнтовні результати і зміст навчально-пізнавальної діяльності.

Основна частина

Очікувані результати навчання	Зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
<p>Учні/учениці розуміють значення термінів і понять: <i>людина, суспільство, історія, громадянська освіта.</i></p> <p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> - пояснює місце людини в суспільстві в минулому і сьогоденні; - використовує в навчальній діяльності компоненти підручника. <p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - поводить з повагою до гідності інших осіб 	<p>Вступ. Людина, суспільство, історія. Громадянська освіта та історія як навчальний предмет. Підручник</p>	<p>Навчально-пізнавальна, інтерактивна, дискусійна</p>
<p>Тема 1. Я в суспільстві, часі та просторі</p>		
<p>Учні/учениці розуміють значення термінів і понять: <i>ідентичність, особистість, цінності, права людини, гідність, особистий простір, соціалізація, традиція, подія, правила, століття, тисячоліття, система літочислення, історична карта.</i></p> <p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> - пояснює різницю між одиницями вимірювання історичного часу і співвідносить їх (рік — століття — тисячоліття); - розрізняє системи літочислення, пояснює їх на прикладах; - розташовує події в хронологічній послідовності, укладає хронологічну таблицю; - встановлює послідовність історичних подій за допомогою стрічки часу; - встановлює одночасність подій в історичному просторі, тривалість подій, явищ, процесів та їх віддаленість одне від одного (у межах теми, з допомогою вчителя/вчительки); - виокремлює основні елементи карти та пояснює їх значення; - зіставляє картографічну інформацію різних історичних періодів; 	<p>Я — людина. Ідентичність та самоідентичність. Складники ідентичності. Мої потреби і бажання.</p> <p>Самореалізація людини. Розвиток особистості. Індивідуальність та автономія особистості. Життєві цінності й пріоритети. Планування особистого розвитку.</p> <p>Я в родині. Поняття сім'ї та родини. Значення сім'ї в суспільстві та житті людини. Взаємовідносини в сім'ї. Сімейні правила.</p>	<p>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна</p>

- визначає орієнтацію об'єктів відносно сторін світу, суб'єкта спостереження;
- визначає значущість історичної та сучасної події для людини і суспільства;
- обґрунтовує унікальність та неповторність кожної людини;
- детально описує та характеризує в цілому себе й інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд тощо);
- адаптує свою поведінку до нових ситуацій, зважаючи на набутий досвід;
- гнучко та конструктивно взаємодіє з новими людьми, адаптується до нових місць та ситуацій;
- визначає способи власної співучасті в житті родини;
- визначає негативні емоції та застосовує способи їх опанування та реакції на них;
- пояснює, чому і якими правами від народження наділена кожна людина;
- називає порядок дій у випадку порушення прав дитини;
- обґрунтовує небезпеку замовчування порушення прав людини;
- наводить приклади протидії порушенням прав людини;
- пояснює, що вдалося та не вдалося досягти під час виконання роботи;
- описує почуття, емоції та потреби, що мають інші люди.

Ставлення:

- поводить з повагою до гідності інших осіб;
- дотримується вимог щодо непорушення особистого простору інших осіб;
- виявляє порушення права на особистий простір і протидіє цьому;
- обґрунтовує необхідність захищати права людини і громадянина та дотримуватися обов'язків громадянина;
- визнає відповідальність за свою поведінку, якщо вона призводить до порушення гідності інших людей чи до неможливості реалізації їх прав;
- конструктивно реагує на випадки утисків, насилля та вияви нерівності або несправедливості, не замовчує їх;

Права й обов'язки членів сім'ї. Сімейні традиції.

Людина і людство в часі.

Календарний та історичний час. Підрахунок історичного часу. Робота зі шкалою часу. Періоди в національній та світовій історії.

Людина і людство в просторі.

Географічний та історичний простір. Робота з картою. Територіальне розташування та історичне походження рідного міста/села. Україна на картах упродовж історії. Держава Україна та її сусіди

<ul style="list-style-type: none"> - намагається зрозуміти краще своїх друзів, уявляючи, як та чи інша ситуація виглядає з їх погляду; - зважає на емоції та почуття інших осіб у своїй поведінці; - визнає успіхи та досягнення інших осіб; - пропонує, як можна змінити те, що його не влаштовує 		
<p>Тема 2. Джерела пізнання суспільства</p>		
<p>Учні/учениці розуміють значення термінів і понять: <i>інформація, джерела інформації, масмедіа, факт, судження, пропаганда, фейк, причини і приводи, результати, наслідки, подія, явище, процес, історична пам'ятка, терміни, поняття, артефакт, свобода слова, архів, музей.</i></p> <p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> - виявляє і розрізняє з допомогою вчителя/вчительки причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів; - наводить приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні — топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо; - розрізняє джерела інформації за видами (матеріальні/нематеріальні, первинні/вторинні, текстово-візуальні тощо); - пояснює способи нагромадження та пошуку інформації; - добирає інформацію за заданими критеріями; - використовує пошукові системи для отримання інформації, дізнається значення незнайомих слів; - розрізняє тексти соціального й історичного змісту; - виокремлює основне і другорядне в тексті; - пояснює і доцільно застосовує терміни, поняття, які вжито в запропонованих джерелах; 	<p>Комунікація, інформація, медіа. Роль інформації в житті людини. Поняття «джерела інформації» та їх види. Поняття «масмедіа» («медіа») та їх види. Вплив масмедіа на формування світогляду. Етичні стандарти подання інформації.</p> <p>Аналіз джерел інформації. Виявлення та збереження джерел. Потреба залучення різних джерел для достовірного і повного відображення подій. Факт, судження. Авторство публікації. Фейкова інформація. Критичне ставлення до джерельних відомостей.</p>	<p>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проєктна, моделювання, інтерактивна, дискусійна</p>

- формулює питання різного типу до тексту/медіатексту, візуальних джерел;
- визначає риси/ознаки артефакту (музейного об'єкта), писемного та візуального джерела;
- визначає тему й походження запропонованого джерела історичної та суспільної інформації;
- формулює запитання щодо достовірності інформації з різних джерел;
- застосовує критерії визначення достовірності інформації (з допомогою вчителя/вчительки);
- розпізнає прояви маніпулювання інформацією на конкретних прикладах;
- визначає ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) й ілюстративний матеріал з історичним періодом (у межах теми);
- зіставляє джерела інформації щодо достовірності та повноти;
- використовує в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення, музейні експозиції, власні спостереження;
- порівнює однотипні пам'ятки історії, природи та культури й пояснює їх значення;
- виявляє розбіжності в тлумаченнях минулого та сучасного на конкретних прикладах

Ставлення:

- дотримується визначених правил і пропонує у разі потреби зміни до них під час організації подорожей для пізнання пам'яток історії та культури, туристичних об'єктів, а також для прогулянок і відпочинку;
- дотримується принципів академічної доброчесності в навчанні та повсякденному житті;
- виявляє мову ворожнечі

Медіа і демократія. Свобода слова. Обмеження свободи слова. Свобода вираження та відповідальність. Шкільні медіа.

Я і інтернет. Цифрова ідентичність та приватність у віртуальному світі. Онлайн-спілкування. Інструменти перевірки достовірності інформації в інтернеті.

Історичні пам'ятки. Пам'ятки історії як джерело історико-культурної інформації. Пам'ятник як витвір мистецтва для увічнення пам'яті про подію або особу. Архіви, музеї, галереї

Тема 3.

Моя громада та її історія

Учні/учениці розуміють значення термінів і понять:

спільнота, різноманітність, рівність, громада, громадський простір, виклик, дискримінація, утиски, булінг (цькування), людина з інвалідністю, вибір, влада, заняття людей, господарство, інтерес, сільське господарство, промисловість, сфера послуг, дозвілля, сталий розвиток, енергозбереження, ресурсозбереження.

Уміння:

- розрізняє природні, економічні, політичні, соціальні, технологічні та культурні зміни та наводить приклади впливу цих змін на життя людини і суспільства в минулому і теперішньому;
- пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їх життя, станом суспільства;
- визначає на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій;
- позначає розміщення об'єктів на карті, прокладає уявні маршрути, визначає відстані;
- виявляє чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів);
- виявляє (з допомогою вчителя/вчительки) і пояснює виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних середовищах;
- наводить приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи;
- пояснює відмінності між громадським та особистим простором;
- наводить приклади й пояснює призначення об'єктів громадського простору в минулому і сучасності;

Я і ми. Соціокультурна багатоманітність.

Поняття соціуму. Соціальна структура. Соціальна згуртованість. Соціальні цінності. Гендерна, етнічна, конфесійна різноманітність. Рівність.

Я і моя професія.

Праця і господарство: колись і сьогодні.

Традиційні заняття українців. Від натурального до ринкового господарства. Поняття професії.

Професійне самовизначення. Винаходи людства та їх наслідки.

Наука та освіта. Навчальні заклади в громаді.

Я і громада. Топоніміка рідного краю. Місто і село. Поняття громади. Роль громади в житті людини, суспільства, держави. Громадське врядування.

Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проектна, моделювання, інтерактивна, дискусійна

- розрізняє та ідентифікує локальні, регіональні, національно-культурні спільноти, співвідносить себе з ними;
- описує соціокультурні практики різних спільнот, до яких належить, порівнює їх з іншими (вподобання у їжі, способи привітання та звертання до людей, формули ввічливості тощо);
- зіставляє культури, їх цінності, традиції, спосіб життя;
- висловлює власне судження про культурне розмаїття і його цінність для суспільства, виявляє зацікавленість переконаннями інших людей;
- визначає, що влаштовує/не влаштовує в знайомому оточенні;
- ідентифікує випадки дискримінації (зокрема утисків), булінгу (цькування) та визначає їх наслідки для особи і групи осіб, до якої ця особа належить;
- аналізує правила та процедури закладу освіти з погляду дотримання прав людини (зокрема недискримінації) та поваги до гідності людини;
- визначає способи власної співучасті в житті класу/закладу освіти/місцевої спільноти;
- критично осмислює ризики, пов'язані зі шкодою для навколишнього середовища;
- обговорює те, як громадяни та уряди можуть сприяти сталому розвитку;
- розрізняє повноваження органів влади і приватних осіб;
- бере до уваги зміни, оцінює їх ризики та переваги для власного життя та життя спільноти

Ставлення:

- діє для збереження навколишнього середовища;
  - пояснює потребу доступності громадського простору для людей з інвалідністю або маломобільних груп населення;
  - обґрунтовує користь обміну досвідом та взаємонавчання;
- пояснює значення освіти в житті людини;
- взаємодіє з людьми з відмінними ідеями та цінностями;

Вплив громадян на вирішення проблем громади. Турбота про здоров'я та безпеку. Дозвілля. Як колись проводили вільний час. **Я і довкілля.** Вплив діяльності людини на довкілля. Сталий розвиток і людина. Енерго- та ресурсозбереження. Переробка відходів. Охорона довкілля

<ul style="list-style-type: none"> - бере участь у виборах до органів самоврядування закладу освіти, аналізує та оцінює їх роботу; - демонструє сміливість та рішучість в обстоюванні справедливості в середовищі закладу освіти з дотриманням прав інших учасників освітнього процесу; - бере до уваги і зважає у власній поведінці на інтереси класної та інших спільнот, до яких належить; - пояснює вплив вчинків окремої людини на її найближче оточення, місцеву громаду, Україну та світ; - спільно з однолітками усвідомлено бере участь у громадських заходах 		
<p>Тема 4. Моя країна та її історія</p>		
<p>Учні/учениці розуміють значення термінів і понять: <i>вплив, аргумент, висновок, припущення, демократія, свобода, права, право/закон, історик, держава, суверенітет, князівство, королівство, імперія, республіка, соціальний стан, дискримінація, розвиток, революція, громадянин, патріотизм.</i></p> <p>Уміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> - описує перебіг історичних подій і визначає тяглість в історичному процесі; - формулює запитання щодо можливого впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей; - співвідносить дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя/вчительки, текст книжки тощо); - розрізняє відносно сталі та змінні об'єкти карти; - добирає приклади, які розкривають поняття/терміни, що використовуються в межах теми; - формулює висновок, судження на основі наведених фактів; 	<p>Пізнання минулого. Головні цілі пізнання минулого. Історик як вчений, що пізнає минуле. Видатні історики та їх праці. Мистецьке осмислення минулого.</p> <p>Становлення Української держави. Топоніміка України. Давня історія України. Русь. Королівство Руське. Українці в союзі з іншими народами. Гетьманщина. Україна у складі Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій.</p>	<p>Навчально-пізнавальна, дослідницька, пошукова, творча, проектна, моделювання, інтерактивна, дискусійна</p>

<ul style="list-style-type: none"> - визначає придатність отриманої інформації для добору аргументів з допомогою вчителя/вчительки; - описує і характеризує за певним алгоритмом пам'ятку природи, історії та культури; - формулює судження про вчинки історичних осіб і сучасних діячів, події, явища, процеси з урахуванням отриманих знань та власного досвіду; - послідовно викладає інформацію, будує виступ з дотриманням структури; - висловлює припущення стосовно можливого перебігу історичних подій; - пояснює, як держава забезпечує реалізацію прав людини (зокрема дитини); - наводить історичні та сучасні приклади виявів дискримінації та її подолання; - пояснює, як людина впливає на різні спільноти і державу своєю діяльністю; - пояснює значення громадсько-політичних понять (зокрема демократія, свобода, права, право/закон) з допомогою вчителя/вчительки; - застосовує відповідні поняття в порівняльному описі історичних і сучасних дій та подій; - наводить приклади етнічного, релігійного, культурного й іншого розмаїття в Україні та світі в минулому і сьогоденні; - пояснює причини та наслідки розмаїття в сучасній Україні, аналізує культурне розмаїття України та світу; - наводить приклади змін у житті суспільства, пов'язаних із різними чинниками; пояснює їх вплив на людину, конкретні соціальні групи та суспільство в цілому в минулому та сьогоденні 	<p>Боротьба за українську державність у ХХ столітті. Проголошення та становлення незалежності України. Державні свята. Демократична держава. Демократія. Громадяни і держава. Права людини (зокрема дитини). Конституція України. Україна — демократична європейська держава</p>	
--	---	--

<p>Ставлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - обговорює важливість поваги прав людини всіма людьми; - аргументує потребу спільних правил і законів, а також необхідність їх дотримуватися; - переконує інших у перевагах поведінки, заснованої на повазі до прав людини і поваги до гідності людини; - емоційно долучається до заходів, які спрямовані на утвердження цінності незалежності й територіальної цілісності України		
--	--	--